

4. Ясперс К. Философия. Книга третья. Метафизика // Карл Ясперс; [перевод с нем. А. К. Судакова]. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2012. – 296 с.

5. Ясперс К. Разум и экзистенция // К. Ясперс; пер. А. К. Судакова. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2013. – 336 с.

6. Аббаньяно Н. Структура экзистенции, Введение в экзистенциализм. Позитивный экзистенциализм / [Перевод с итальянского, комментарии и именной указатель А. Л. Зорина]. – Санкт-Петербург: «Алетейя», 1998. – 507 с.

References

1. Jaspers K. Smysl i naznachenie istorii // Karl Jaspers [Per. s nem. Levina M. I.]. – М.: Polit. izdat., 1991. – 527 s. – (Mysliteli XX v.).

2. Jaspers K. Filosofija. Kniga pervaja. Filosofskoe orientirovanie v mire // Karl Jaspers; [per. s nem. A. K. Sudakova]. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2012. – 384 s.

3. Jaspers K. Filosofija. Kniga vtoraja. Prosvetlenie jekzistencii // Karl Jaspers; [perevod s nem. A. K. Sudakova]. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2012. – 448 s.

4. Jaspers K. Filosofija. Kniga tret'ja. Metafizika // Karl Jaspers; [perevod s nem. A. K. Sudakova]. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2012. – 296 s.

5. Jaspers K. Razum i jekzistencija // K. Jaspers; per. A. K. Sudakova. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2013. – 336 с.

6. Abban'jano N. Struktura jekzistencii, Vvedenie v jekzistencionalizm. Pozitivnyj jekzistencionalizm / [Perevod s ital'janskogo, kommentarii i imennoj ukazatel' A. L. Zorina]. – Sankt-Peterburg: «Aletejja», 1998. – 507 s.

Tomashkevich V. A., graduate student of the history of philosophy, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), tomashkevichv1984@gmail.com

Levels of human existence in the philosophy of Karl Jaspers

The purpose of this study is to identify the features of the consciousness transition to higher existential levels in the philosophical system of Karl Jaspers, as well as an attempt to represent a human being as a form of existence through revealing the value of the concept of existence as an essential basis that goes through several stages on the way to discovering its own nature and realizing itself as a common part of the world process. The current research problem is key in attempting to understand what a person can expect and depend on in his/her own personal development and becoming both an independent and a social unit. The investigation of this research problem has been carried out primarily through hermeneutical and dialectical methods. The article examines the characteristics of the levels of human existence and provides analysis of the specifics of the consciousness interaction with the world and other people at each of these levels.

Keywords: Existence, transcendence, Consciousness, Borderline situations, Philosophical belief, Communication.

УДК 141.7(091)

Фараджова Л. А.,
керуючий директор Clever Kunde GmbH
(Німеччина), info@cleverkunde.de

ПОМІРКОВАНИЙ АГНОСТИЦИЗМ Ф. ХАСКА VERSUS СЦІЕНТИЗМ ДЖ. КЕЙНСА

Досліджуються і порівнюються філософсько-методологічні засади економічних теорій Дж. Кейнса і Ф. Хаска – сцієнтизм та поміркований агностицизм. Економічні ідеї Дж. Кейнса виводяться з постулату про те, що вивчення та пізнання економічних процесів на макрорівні дозволять будувати принципи взаємодії держави та ринку. Цьому протиставляється методологічний індивідуалізм і суб'єктивізм Ф. Хаска, який стверджує, що наші пізнання економічних явищ завжди залишаються частковими, немає можливості пізнання економічних процесів. Використовується діалектичний метод, системно-структурний аналіз, поєднання історичного і логічного методів, компаративний аналіз.

Ключові слова: лібералізм, кейнсіанство, філософія економіки, сцієнтизм, агностицизм, філософія ринку, Дж. Кейнс, Ф. Хаск.

У філософії економіки ХХ ст. непересічне місце посідають концепції Фрідріха Хаска та Джона Кейнса. Філософсько-методологічним підґрунтям цих концепцій можна вважати, у першому випадку – поміркований

агностицизм, у другому – сцієнтизм. Основні принципи цих методологічних підходів напряму пов'язані з пізнанням економічних відносин та явищ, а також з'ясуванням можливостей використання цього знання державою та учасниками ринку. Йдеться про розкриття особливостей, досягнення та перспективи концепції невтручання та спонтанності в економічній сфері життя індустріального та постіндустріального суспільства.

Слід визнати, що вітчизняними філософами зазначена проблематика вивчена, на жаль, недостатньо. Варто відзначити, що у вітчизняній та зарубіжній філософській літературі розроблено деякі аспекти досліджуваної теми та проблем, пов'язаних з нею. Соціально-філософському зрізу проблеми, зокрема, розкриттю взаємозв'язку економіки та політики, економіки та ідеології, питань управління економічною сферою присвячено наукові праці Л. Губерського, В. Куценка, М. Михальченка, Б. Новікова, П. Ситника, Т. Ящук. У розрізі філософії економіки цих концепцій торкається у своїх дослідженнях В. Ільїн. Кожен з означених дослідницьких напрямів виокремлює й висвітлює лише якийсь один аспект чи зріз проблеми.

З опублікуванням у 1936 році видатним англійським економістом Джоном Кейнсом (1883–1946) праці «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» («The general theory of employment, interest, and money») [1] в економічній теорії було започатковано новий напрям, який отримав назву «кейнсіанство». Головним завданням автор визначив дослідити, як в дійсності функціонує економічна система, в якій ми живемо, та що нам може дати знання про цю систему.

На противагу принципам кейнсіанської економічної теорії виступили представники неоліберальної концепції, які базуються на засадах саморегулювання ринкової економіки та звільненні від зайвої регламентації державою економічних відносин у суспільстві (Л. Ерхард, М. Фрідман, Ф. Хаск).

Мета цієї статті – розглянути принципи поміркованого агностицизму Ф. Хаска та сцієнтизму Дж. Кейнса, виявити їхнє відношення до пізнання економічних відносин та явищ, а також щодо можливості використання цього знання державою та учасниками ринку.

Відмінність вчення Кейнса від класичної ліберальної економічної теорії – це заперечення ним принципу саморегулювання ринкової економіки. Економічний або класичний лібералізм виступав за індивідуальні права на власність і силу контракту. Девізом цієї форми лібералізму є «вільне приватне підприємництво», основою якого є невтручання держави в економіку, тобто скасування державних субсидій й юридичних бар'єрів для торгівлі. Економічний лібералізм стверджує, що вартість товарів і послуг повинні визначатися вільним вибором споживачів, тобто, чисто ринковими чинниками.

Проте, на думку Кейнса, не існує ніякого механізму, здатного забезпечувати таке саморегулювання і стабільний розвиток економіки. Повна зайнятість при капіталізмі досягається лише в окремих випадках. Усупереч твердженню класичної теорії, вимушене безробіття має місце завжди. Саме тому науковець зосередив свої зусилля на розробці нової теорії зайнятості, висновки якої погоджувались би з дійсністю, а саме – з наявністю при капіталізмі періодичних спадів виробництва і спричиненого ними безробіття. Рівень

зайнятості в певному розумінні залежить не лише від поточного стану розрахунків на майбутнє, але й від різноманітних уявлень впродовж минулого періоду [1, с. 52].

Уже в назву праці Дж. Кейнса винесено думку про загальну теорію зайнятості, яка принципово відрізняється від класичної теорії тим, що заперечує повну зайнятість і визнає вимушене безробіття. Мова, таким чином, у новій теорії йде не про безробіття, пов'язане з пошуком нового місця роботи або перебудовою структури промисловості, а про безробіття вимушене, яке виникає закономірно у зв'язку з періодичними спадами і кризами виробництва.

Праця Кейнса багато в чому визначає економічну політику і в наш час. Її основна і нова, на нашу думку, ідея полягала: по-перше, в тому, що система ринкових економічних відносин не є досконалою і саморегулюючою (до Кейнса класична ліберальна економічна теорія вважала саме так); по-друге, в тому, що максимально можливу зайнятість і економічне зростання може забезпечити лише активне вивчення вказаних процесів та втручання держави в економіку.

Тобто, сцієнтизм Кейнса означає, що економічні відносини в суспільстві слід вивчати, а на основі отриманого знання будувати принципи взаємодії держави та ринку. Сприйняття цієї ідеї прогресивним суспільством як належної було зумовлено тим, що до тридцятих років ХХ століття теза про існування конкуренції між багатьма дрібними фірмами, які є на кожному ринку, була необґрунтованою і безпідставною. Зазначене вище твердження базується на тому, що «нерівність», яка виникла в результаті існування монополії (домінування на ринку одного учасника) й олігополії (домінування на ринку кількох могутніх учасників), розповсюджується на порівняно вузьке коло людей і саме тому вона може бути виправлена за допомогою втручання держави.

Новизна економічного вчення Дж. М. Кейнса в методологічному плані полягала, по-перше, у застосуванні макроекономічного аналізу, що зробило автора засновником макроекономіки як окремого розділу економічної теорії, і, по-друге, – в обґрунтованій концепції ефективного попиту, тобто потенційно можливого і регульованого державою попиту.

Дж. Кейнс зосередив свою увагу на недостатній ефективності споживчого попиту. Саме попит, на його думку, відіграє вирішальну роль у стимулюванні і розвитку виробництва. Проте, попит сам по собі не зростає – слід здійснити певні дії. Але, які? Що необхідно зробити для підвищення ефективності попиту? Слід віднайти важіль розвитку всього суспільного (сукупного) попиту – попиту на споживчі товари і попиту на інвестиційні товари, оскільки сукупний попит – це сума споживчих витрат і інвестицій. Якщо сукупний попит більший від пропозиції, тоді «працюють» стимули росту виробництва. В цьому випадку сукупний попит дійсно ефективний, сприяє забезпеченню високої зайнятості, більш повному використанню виробничих потужностей. Основні компоненти сукупного попиту: споживання, інвестиції і державні витрати. Основні фактори, які впливають на сукупний попит: схильність до споживання, очікувана прибутковість капіталовкладень, перевага ліквідності.

У теорії Кейнса національний дохід і рівень зайнятості – залежні змінні. Розмір національного доходу зумовлений рівнем зайнятості. Сам національний дохід, з одного боку, виступає як фактор, що впливає на ріст споживчого попиту, з іншого боку, ріст національного доходу залежить від інвестицій. Очевидно, що зміни розмірів виробництва та рівня зайнятості повинні спричинити зміни величини доходу, який вимірюється в одиницях заробітної плати, а зміна одиниці заробітної плати спричинить не тільки перерозподіл доходу, але й зміни загальної суми доходу [1, с. 83].

Теорію Кейнса називають теорією ефективного попиту, виділяючи тим самим найголовнішу його ідею. А вона полягає в тому, щоб через активізацію і стимулювання сукупного попиту (загальної купівельної здатності) впливати на виробництво і пропозицію товарів і послуг, підвищити рівень зайнятості. Якщо, наприклад, норма прибутковості дорівнює 12%, а процентова ставка – 6%, то очікувана ефективність капітальних вкладень досить висока і приваблива для інвесторів. Якщо ж норма прибутковості дорівнює 6% і процентова ставка також 6%, то розрахунок на отримання досить високих доходів від розширення і модернізації виробництва виявляється необґрунтованим.

Згідно з висновками, до яких дійшов Кейнс, економічна рівновага визначається в остаточному підсумку рівністю між заощадженням і нагромадженням. А головною проблемою є недостатність сукупного попиту, якому перешкоджає скорочення граничної схильності до споживання, зниження прибутковості капіталу, розміри котрого зростають, надзвичайна перевага ліквідності (готівки).

Виділимо основні положення, на яких ґрунтується аналіз автора «Загальної теорії зайнятості, процента і грошей».

По-перше, сукупний попит не рівнозначний сукупному доходу. Доходи в найбільш загальному вигляді розпадаються на дві частини: споживання і заощадження.

По-друге, заощадження не обов'язково дорівнюють інвестиціям, вони через різні причини «відстають» і не перетворюються в інвестиції.

По-третє, при аналізі ситуації, коли виникає нерівність на макрорівні, слід іти не від виробництва, а від попиту. Розміри попиту відіграють більш важливу роль при забезпеченні зайнятості і завантаженні виробничих потужностей, ніж рух і «гнучкість» цін.

По-четверте, розглядати функціональні зв'язки між найважливішими категоріями слід на макрорівні, що дозволить виявити фактори, які впливають на економічне зростання і рівновагу [1].

У своїй економічній програмі Кейнс дотримувався положення, що «держави має здійснювати свій скеровуючий вплив на схильність до споживання частково через систему податків, частково – шляхом фіксування норми процента та іншими методами» [1, с. 112–130].

Дж. Кейнс пропонував регулювати не тільки інвестиції, але й національний дохід. Засобом для цього він вважав податки, вимагаючи їх підвищення з метою вилучення заощаджень для збільшення державних інвестицій. Далі він дійшов висновку про те, що «принцип мультиплікатора» дозволяє дати загальну відповідь на питання, яким чином коливання інвестицій,

що становлять відносно невелику частку національного доходу, характеризуються значно більшою амплітудою. Але, за його твердженням, «навіть якщо в нерозвиненому суспільстві розміри інвестицій великі, вплив коливань у розмірах інвестицій на зайнятість буде набагато сильнішим у розвиненому суспільстві, оскільки можна припустити, що саме в останньому поточні інвестиції становлять значно більшу частку поточної продукції» [1, с. 112–130].

Підсумком дослідження Кейнс вважав створення теорії, яка вказує на життєву необхідність концепції централізованого контролю з питань, які тепер, в основному, належать приватній ініціативі, тому що саме у визначенні обсягів зайнятості, а не в розподілі праці тих, хто вже працює, існуюча система виявилась непридатною. Тому, за твердженням Дж. Кейнса, запровадження централізованого контролю, необхідного для забезпечення повної зайнятості, потребує значного розширення традиційних функцій уряду. Але при цьому залишаються широкі можливості для виявлення приватної ініціативи і відповідальності.

Ефективність регулювання державою економічних процесів, на думку Дж. Кейнса, залежить від вишукування засобів для державних інвестицій, досягнення повної зайнятості населення, зниження і фіксування норми процента. Він писав: «Рікардо і його послідовники прогледіли той факт, що навіть протягом тривалого часу зайнятість не обов'язково веде до повної зайнятості, що рівень зайнятості може змінюватися і що політиці кожного окремого банку відповідає відмінний від інших рівень зайнятості. Таким чином, існує багато умов довгострокової рівноваги, які відповідають різним варіантам процентної політики органу, який регулює грошову систему» [1, с. 180].

Таким чином, можна відзначити такі основні принципи концепції Кейнса. По-перше, Кейнс і його послідовники рішуче заперечували відповідність між інвестиціями підприємців і заощадженнями населення, оскільки і ті, й інші керуються різними мотивами. Заощадження не завжди вкладаються у банк і тому не можуть бути видані як позика підприємцям. Коливання в інвестиціях спричиняють коливання рівня реального виробництва, зайнятості і цін.

По-друге, кейнсіанці вважають сучасні ринки неконкурентними, а тому і нездатними автоматично регулювати попит і пропозицію, особливо співвідношення між цінами і заробітною платою. Монополії і олігополії, займаючи панівне становище на ринках багатьох товарів, можуть штучно підтримувати високі ціни, незважаючи на те, що попит падає. Водночас профспілки виступають за гарантований рівень заробітної плати при укладанні трудових угод і колективних договорів з підприємцями. Все це призводить до того, що ринкове регулювання стає негнучким, і зниження попиту на продукцію хоч і веде до падіння цін, але навряд чи одночасно викличе зменшення ставок заробітної плати. У будь-якому випадку, розраховувати на те, що робітники добровільно погодяться на зниження заробітної плати, боячись конкуренції з боку безробітних, навряд чи слід. Ще більш безпідставно сподіватися, що загальне зниження ставок заробітної плати забезпечить повну зайнятість, як на це сподівались економісти-класики.

По-третє, оскільки ринок не може виступати як саморегулятор економіки і не спроможний забезпечити повну зайнятість, стабільність виробництва і цін, кейнсіанці вважають, що держава має відігравати активну роль у здійсненні цих завдань. Втручання держави у регулювання економіки має полягати у проведенні такої фіскальної і грошово-кредитної політики, яка б пом'якшила спади і різкі підйоми виробництва, що періодично виникають, і які отримали в літературі назву економічних циклів.

Отже, Кейнс та його послідовники були переконані, що можливо пізнати економічні процеси ринкового господарства. Тому, дослідивши та пізнавши ці процеси, з боку держави існує більше можливостей здійснювати керівництво економічними процесами, ніж з боку фірми – учасника ринку. Тобто, держава має не просто втручатися в ринкове господарство, вона має брати на себе повністю функції регулювання шляхом перерозподілу та стимулювання.

Далі почалася критика окремих частин учення Кейнса, яка з того часу не припиняється. Основними критиками кейнсіанської економічної теорії є представники неоліберального напрямку економіки. Неоліберальна економічна концепція почала формуватися у тридцять років минулого століття одночасно з кейнсіанством. У межах неоліберального економічного напрямку існувало кілька центрів, а саме – у Німеччині, США та Англії: Фрейбурзька школа, яскравим представником якої є Л. Ерхард, Чиказька школа (або монетарна школа) – її представником вважається М. Фрідман, Лондонська школа – її представив Ф. Хаєк, який чи не найбільше аналізував та критикував економічні погляди Кейнса. Опозиція ліберальній концепції Ф. Хаєка виражена трьома найбільш впливовими антиліберальними економічно-політичними проектами ХХ ст. – соціалізму, кейнсіанству і доктрині «держави всезагального добробуту».

До неоліберальних принципів відносять такі: по-перше, вони виходять із того, що ринок – це найбільш ефективна система господарства, яка створює найкращі умови для економічного зростання, по-друге, відстоюють пріоритетне значення волі суб'єктів економічної діяльності. Держава повинна забезпечити умови для конкуренції й здійснювати контроль там, де ці умови відсутні.

Ф. Хаєк (1899–1992), вчений австрійського походження, за освітою економіст і юрист, представник неоліберальних мислителів двадцятого століття. З під пера Ф. Хаєка вийшло багато наукових праць. Серед них такі, як «Економіка та свідомість» (1937), де автор вперше висунув ідею децентралізації знання, розподілу його між мільйонами людей; «Соціальне використання знання» (1945); «Шлях до рабства» (1944), в якій будь-яка форма державного втручання в економіку розглядається як різновид тоталітаризму; «Індивідуалізм та економічний порядок» (1948), в якій економічні інтереси індивідів, їхні переваги і суб'єктивні оцінки автор представляє як основу «економічного порядку». У праці «Конституція свободи» (1960) викладені правові принципи суспільства, заснованого на ідеалах лібералізму. Ці ідеї отримали подальший розвиток у тритомній праці Хаєка «Право, законодавство і свобода» (1973–1979). У ній зроблено оцінку правовим

і політичним основам сучасної західної демократії як таким, що суперечать ідеалам істинного лібералізму. Ф. Хаєк накреслив шляхи їхнього реформування з метою наближення до цих ідеалів. Остання праця Хаєка – «Фатальна самовпевненість. Помилки соціалізму» (1989). Ця праця могла б вважатися підсумковою щодо більш ніж п'ятдесятирічної науково-публіцистичної діяльності науковця. Основні її думки полягають в обґрунтуванні переваг ринкової економіки і критичі соціалізму [2].

У поглядах Хаєка спостерігається певна суб'єктивізація економічної теорії. Як відмічають науковці, така характеристика притаманна «ранній» австрійській школі, представником якої є Ф. Хаєк. На думку останнього, економічні явища у принципі не можуть бути відбиті в «об'єктивних» термінах. Вони відображують лише суб'єктивні уявлення людей і нічого більше. Тому Хаєк робить висновок про докорінну відмінність методів суспільних і природничих наук, в яких «об'єктивні» категорії відповідають природі предмета, який вивчається.

Ця особливість методології науковця органічно пов'язана з властивим йому методологічним індивідуалізмом і суб'єктивізмом, який покладено в основу викладеного вище соціального підходу до економічних явищ.

Це одна особливість методології Ф. Хаєка може бути нав'язана філософією неокантіанства. Як відомо, неокантіанство сповідувало та пропагувало обмеженість людського розуму. Підґрунтям є уявлення про відсутність об'єктивних критеріїв істини при аналізі економічних процесів, оскільки будь-який дослідник за необхідністю вносить у процес аналізу своє власне «я» – свій досвід, свої помилки, своє світорозуміння. Об'єкт дослідження, таким чином, стає, в певному розумінні, від'ємним від його суб'єкта.

Ф. Хаєк пояснював, що у природничих науках дослідник знаходить поза об'єктом, який вивчає, тоді як предмет суспільних наук – поведінка людей і її мотиви – передбачає, що власні мотиви та настанови дослідника включені в цей предмет, і це не може не відбитися на результатах дослідження.

Отже, завдання суспільних наук Ф. Хаєк вбачав не в тому, щоб віднайти об'єктивні закони суспільного розвитку, а в тому, щоб знайти межу пізнання соціально-економічних процесів. Відповідно до його тез, по-перше, слід визнати обмеженість пізнавальних можливостей людини, по-друге, від науки не слід вимагати нічого понад суб'єктивно-психологічного, ніяких таких оцінок економічних явищ.

Таким чином, науковець зробив висновок про принципову неможливість математизації економічної науки, яка передбачає, що економічні знання мають об'єктивну основу, а це, на думку вченого, не відповідає дійсності. Хаєк критикував погляди Кейнса щодо можливості пізнання економічних процесів. На його думку, уніфікованої системи знань взагалі не існує.

Методологічний індивідуалізм і суб'єктивізм Ф. Хаєка фактично означають визнання непізнаваності економічних явищ, оскільки теоретична модель економіки, на його думку, будується дослідником на суб'єктивному, а отже довільному виборі окремих елементів дійсності. Таким чином, ця модель не може

дати істинно наукових знань про економіку, які б залежали від суб'єктивного досвіду дослідника.

Разом з тим, методологічний індивідуалізм і суб'єктивізм Ф. Хаєка зумовлював мікроекономічну спрямованість його концепцій і заперечення ним макроекономічного аналізу як такого. На його думку, макроекономічні залежності, якими оперують представники багатьох шкіл економічної думки (кейнсіанства, марксизму, монетаризму та інших), мають мало спільного з реальною дійсністю. Адже в основі господарського життя лежать індивідуальні суб'єктивно-психологічні оцінки і мотиви господарюючих суб'єктів. Вони жодним чином не зводяться до загальних закономірностей. Саме з цих позицій неоавстрійська школа виступала проти неокейнсіанської теорії рівноваги. Визнаючи можливість економічної рівноваги щодо окремих фірм на мікрорівні, її представники заперечують застосування цього поняття з економічною метою на макрорівні, оскільки в інакше довелось б визнати і пізнаваність економічних явищ.

Слід відзначити, що важливе місце в теорії економічного лібералізму Ф. Хаєка посідає його вчення про спонтанний характер ринкового порядку суспільства, підтримання якого «є головною умовою загального добробуту його членів і сенсом тих правил належної поведінки, які нас передусім цікавлять» [3, с. 16]. Це вчення відіграє двояку роль: по-перше, виступає як один з основних методологічних принципів; по-друге – як центральний ланцюг концепції.

Практичні знання, які використовуються господарськими суб'єктами, є певною інформацією, яка «розсіяна» та «швидко псується». Ця інформація величезна за обсягом, вона стосується конкретних умов і параметрів поточної діяльності у галузі економіки. Характер знання, покладеного в основу еволюції ринкового порядку повністю виключає, на думку Хаєка, саму можливість будь-якого втручання у цей процес без загрози часткового або повного його руйнування.

На розробку теорії «розсіяної інформації», з якої слідують висновки Хаєка про перевагу спонтанних утворень над централізованим управлінням, він витратив немало часу «починаючи з першого прориву – статті «Економіка та знання» (1936/48), продовжуючи осмисленням «конкуренції як процедури відкриття» у статті з такою ж назвою (1978:179–190) та закінчуючи есе «Претензія знання» (1978:23–39)» [4, с. 155].

Ринковий порядок, стверджував Хаєк, принципово відрізняється від природних і технологічних об'єктів і систем, знання про які у вигляді конкретних даних, формул, графіків легко піддаються формалізації і можуть бути використані для управління такими об'єктами і системами. Ф. Хаєк вважав, що провідна роль у формуванні і поширенні практичних поточних знань про господарство належить механізму ринку. Ринок через систему цін, зміну співвідношення попиту–пропозиції, рекламу, тощо систематично передає інформацію про те, що, де, коли і як виробляти, продавати, купувати. Тим самим він забезпечує координацію дій учасників ринку. Крім того, метою має бути порядок, який забезпечує максимальне підвищення шансів будь-якої людини – не кожного моменту, а лише взагалі, в кінцевому рахунку [3, с. 158].

Аби зробити правильний вибір з поміж відомих можливостей людині потрібні сигнали у вигляді відомих цін, які вона може отримувати за альтернативні послуги чи товари, які здатна виробляти. «Ціни несуть інформацію про переважні норми заміщення чи еквівалентності, між різноманітними товарами та послугами, використанням яких керують ті чи інші зацікавлені сторони» [4, с. 152]. Таким чином, лише ціни були та залишаються самим ефективним механізмом отримання інформації, в якій ми зацікавлені. Маючи таку інформацію, людина буде здатна використати свою обізнаність в обставинах навколишнього світу для добору своєї мети або ролі. Якщо вирішення проблеми залежить від кращого використання знання, то це означає, що ми можемо пробувати будь-який з безкінечних способів створення продукту, щоб вибрати найкращий.

Тож, лише завдяки свободі добору цілей тієї чи іншої людини досягається використання знань, розпорошених у суспільстві. Різні люди опиняються в різних обставинах. Ці обставини можуть бути відомі лише їм. Виникає можливість використання такої

величезної кількості різноманітних знань – функції, яку виконує спонтанний порядок ринку. Відтак, ідея, нібито держава може визначати можливості для всіх, а особливо те, що ніби вона може забезпечити їхню однаковість для всіх, суперечить усій основі вільного суспільства [3, с. 20].

Отже, Ф. Хаєк розглядав ринок як своєрідний інформаційний механізм, який забезпечує отримання не фрагментарних, а систематичних знань про економіку, без яких неможлива скільки-небудь ефективна господарська діяльність. З цих позицій він вступив у полеміку з іншими представниками неокласичної школи «заниження ролі, яку відіграє передача інформації (чи фактичних знань) відкриває шлях до розуміння розширеного порядку. Ці питання є досить абстрактного характеру та особливо незрозумілі для людей, вихованих на панівних у нашій системі освіті механістичних, сциентичних, конструктивістських канонах раціональності» [4, с. 155].

Висновки. Основні характерні ознаки поміркованого агностицизму Хаєка та сциентизму Кейнса, відображені в їхніх системах економічних поглядів, можна представити з допомогою наступної таблиці:

Таблиця

	Предмет, питання	Система поглядів Кейнса – методологія сциентизму	Система поглядів Хаєка – методологія поміркованого агностицизму
1	Галузь знання	Економічне знання	Економічне знання
2	Єдина уніфікована система знань	Може існувати, економічні знання мають об'єктивну основу	Не існує, економічні знання є наукові та ненаукові, перші є об'єктивні, другі – суб'єктивні
3	Об'єкт дослідження	Економічні процеси, відносини, зв'язки з точки зору макрорівня	Економічні процеси, відносини, зв'язки з точки зору мікроаналізу
4	Можливість пізнання економічних процесів	Економічні процеси слід вивчати, пізнавати та керувати ними	Немає можливості пізнання економічних процесів, більш важливі суб'єктивні ненаукові знання – вони рушій розвитку
5	Спосіб поширення та отримання знання	За допомогою державних та інших органів	Ринок, через систему цін, зміну співвідношення попиту–пропозиції, рекламу, тощо систематично передає інформацію про те, що, де, коли і як виробляти, продавати, купувати
6	Основна теза	Заперечення принципу саморегулювання ринкової капіталістичної економіки та активне втручання держави в економіку країни	Відстоювання ідей саморегулювання ринкової економіки та звільненні від зайвої регламентації державою економічних відносин у суспільстві
7	Роль держави	Регулювання, корегування, інформування, інвестування економічної діяльності, забезпечення максимальної зайнятості населення, допомога бідним верствам, субсидювання відстаючих галузей	Невтручання, скасування державних субсидій й юридичних бар'єрів для торгівлі, відстоювання індивідуальних прав на власність і силу контракту, забезпечення умов для конкуренції, контроль, але тільки там, де відсутня конкуренція
8	Роль ринку та конкуренції	Нездатний регулюватися самостійно	Інформування, саморегулювання, залучення інвестицій, забезпечення умов для економічного зростання
9	Ціна на товари та послуги	Є другорядною по відношенню до попиту	Має визначатися вільним вибором споживачів – чисто ринковими чинниками, відіграє роль маяка для учасників ринку
10	Зайнятість населення	Повна зайнятість може бути досягнута за допомогою регулюючої ролі держави	Безробіття має місце завжди
11	Прийняття рішень	Держава, центральний плановий орган	Усі без винятку суб'єкти економіки

Сутність поміркованого агностицизму Хаєка полягає в тому, що наші пізнання залишаються частковими. Соціальні події, традиції та інститути слід трактувати у дусі методології індивідуалізму. Людські пізнання, переконання є фальсифікованими та частковими, адже стосуються не тотальності речі чи події, а стосуються окремого аспекту реальності.

Тобто, факт розсіяності знання виключає уявлення про можливість регулювання економічної системи одним центральним органом. Проте, наукові знання можуть накопичуватись у такому єдиному науковому центрі. Але стосовно ненаукових знань та пізнання, Хаєк переконаний, що перевага належить індивідам. Адже лише унікальне знання, яке належить індивідам, можна використати з вигодою. Такий поміркований агностицизм Хаєка спрямований проти сцієнтизму Кейнса, який вважав, що вивчення та пізнання економічних процесів на макрорівні дозволить використати отримані знання та вирішити багато існуючих проблем. Використання цих знань буде необхідним при державному втручанні в регулювання процесів економічної системи за допомогою тих механізмів, які має у своєму розпорядженні держава (монополія на гроші, система податків та інше).

Список використаних джерел

1. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. – М.: Гелиос АРВ, 1999. – 352 с.
2. Хаек Ф. А. Познание, конкуренция и свобода. Антология сочинений. – СПб.: Пневма, 1999. – 288 с.
3. Хаек Ф. А. Право, законодательство та свобода: Нове викладення широких принципів справедливості та політичної економії: В 3-х т. Т.2: Міраж соціальної справедливості. – К.: Сфера, 1999.
4. Хайек Ф. Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма. – М.: «Новости», 1992. – 304 с.

References

1. Kejn's Dzh. M. Obshhaja teorija zanjatosti, procenta i deneg. – M.: Gelios ARV, 1999. – 352 s.
2. Haek F. A. Poznanie, konkurencija i svoboda. Antologija sochinenij. – SPb.: Pnevma, 1999. – 288 s.
3. Hajek F. A. Pravo, zakonodavstvo ta svoboda: Nove vykladennja shyrokyh pryncypiv spravedlyvosti ta politychnoi' ekonomii': V 3-h t. T.2: Mirazh social'noi' spravedlyvosti. – K.: Sfera, 1999.
4. Hajek F. Pagubnaja samonadejannost'. Oshibki socializma. – M.: «Novosti», 1992. – 304 s.

Faradzkhova L. A., Managing Director Clever Kunde GmbH (Germany), info@cleverkunde.de

Moderate agnosticism of F. Hayek versus scientism of J. Keynes

The article explores and compares the philosophical and methodological foundations of the economic theories of J. Keynes and F. Hayek – scientism and moderate agnosticism. The economic ideas of J. Keynes are based on the postulate that the study and knowledge of economic processes at the macro level enable to build the principles of the relationship between the state and the market. Methodology of scientism (gnoseological optimism) is opposed to the methodological individualism and subjectivism of F. Hayek, who argues that our knowledge of economic phenomena is always partial; there is no possibility of comprehending economic processes. The dialectical method, system-structural analysis, a combination of historical and logical methods, comparative analysis are used.

Keywords: liberalism, Keynesianism, philosophy of economy, scientism, agnosticism, market philosophy, J. Keynes, F. Hayek.

УДК 165.75(091)

Константинов М. В.,
аспирант кафедры философии и социально-политических дисциплин, Полтавский национальный технический университет им. Юрия Кондратюка (Украина, Полтава), mihael01@hotmail.com

ТРИ КОНЦЕПЦИИ СЕМИОТИКИ КИНО: Ю. ЛОТМАН, К. МЕТЦ, Р. БАРТ

Проведен компаративный анализ концепций семиотики кино Юрия Лотмана, Кристиана Метца и Ролана Барта в контексте понимания ими природы киноязыка. Показано, что если Лотман определяет фильм как кинотекст, построенный по правилам киноязыка-кода, то Метц не находит в фильме киноязык как лингвистическое понятие, которое характерно всем естественным языкам; в свою очередь, Барт разрабатывал коннотативную семиотику – систему вторичных смыслов, и считал, что фильм нельзя сводит к чистой грамматике знаков, то есть к семиотическим образованиям. Делается вывод об определенном сходстве семиотики кино Барта и Метца и их отличии от Лотмана.

Ключевые слова: визуальная семиотика, вторичная моделирующая система, иконический знак, кинознак, киноязык, семиотика кино, третий (открытый) смысл.

(статья друкється мовою оригіналу)

Визуальная семиотика, в частности, семиотика кино в эпоху экранной культуры приобретает особо актуальное значение. Классическими в этой сфере можно считать разработки, с одной стороны, основателя и руководителя Тартуско-московской семиотической школы Ю. М. Лотмана, с другой – французских структуралистов та семиотиков Р. Барта и К. Метца. Философско-семиотические теории Ю. Лотмана исследовали многие авторы (Н. С. Автономова, Е. В. Волкова, М. Л. Гаспаров и другие). Французский структурализм и постструктурализм также является предметом систематических исследований (Г. К. Косиков, А. В. Дьяков, И. П. Ильин, В. Б. Окорочков, С. В. Куцепал и другие). В то же время, компаративных исследований киносемиотики Ю. Лотмана, Р. Барта и К. Метца пока немного, и они затрагивают лишь отдельные аспекты этой темы. Многие авторы указывают, что Ролан Барт и Юрий Лотман по разным вопросам пришли к одинаковым результатам, но совершенно разными путями. Мы уже рассматривали разное понимание Бартом и Лотманом структуры как таковой [7]. С. Зенкиным было проведено сравнение подходов Барта и Лотмана к зрительному образу [6], Ли Хан сравнил лотмановскую модель автокоммуникации с бартовской репрезентацией «Себя» и «Другого» [17], а Ким Су Кван проанализировал их понимание «Другого» в кинематографе [16], наконец, Р. Зайнетдинова рассмотрела теорию Лотмана в контексте французской и итальянской семиотики в целом [5]. Что касается сравнительного анализа киносемиотики Лотмана и Метца, то известна, пожалуй, лишь одна статья, непосредственно посвященная этой теме, написанная в 1976 году Гербертом Иглом [15].

Целью данной статьи является сравнение основных принципов киносемиотики Ю. Лотмана, К. Метца и Р. Барта, прежде всего – в контексте понимания ими природы киноязыка.

Если Юрия Лотмана (1922–1993) можно назвать основоположником советской киносемиотики, то Кристиана Метца (1931–1993) называют основоположником мировой киносемиотики. Оба исследователя жили в один период времени, и основывались на идеях Ф. де Соссюра и Ч. С. Пирса, но по-разному расставляли